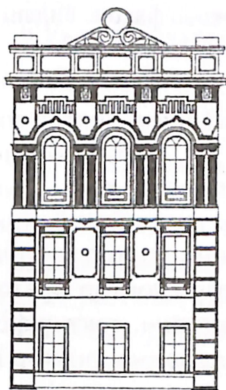

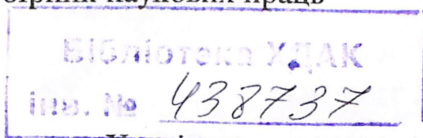
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Культура України

*Випуск 7
Мистецтвознавство*

Збірник наукових праць

Харків

2000

Муз.Україна, 1988. – 311 с. 8. *Жизнь и творчество* крестьян Харьковской губернии: Очерки по этнографии края. Т.1 / Под ред. В.В. Иванова. - Х.: Тип. губерн. правления, 1898, - 1012с. 9. *Иванов П.В.* Игры крестьянских детей // Сборник Харьковского историко-филологического общества. Т. 2. - Х., 1890. - С.35-60. 10. *Иванов Петро.* Листи до М.А. Янчука / Передм., публікація та комент. М. Красикова // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. - Х., 1994. - Т. 3. - С. 161-166. 11. *Жизнь и поверья* крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / П.В. Иванов. - Х.: Печат. дело, 1907. - 216 с. (Харьк. Ист. филолог. об-во: сб.[№]17). 12. *Микола Федорович Сумцов.* (Бібліографічний покажчик). - К.: Рідний край, 1999. – 240 с. 13. *Пісні Слобідської України:* Фонографія. зб. Нот. та збір. В.Ступницького. - Х., 1929. - 38 с. 14. Сумцов Н.Ф. Пятидесятилетие сборника А.Л. Метлинского «Народные южнорусские песни». - СПб., 1904. – 18 с. 15. *Сумцов Н.Ф.* Слобідсько-українські історичні пісні. - К.: Друк 2-ї Артелі, 1914. – 10 с. 16. *Сумцов Н.Ф.* Малорусские пьянические песни / Изд. ред. журн. «Киев. старина». - К.: тип. А. Давыденко, аренд. Л. Штаммом, 1886. - 26 с.

Надійшла до редколегії 2.11.2000 р.

УДК 18.01 (09)+398.8.

А.В. Гуріна

СЕМАНТИКА ЯК АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ. ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Простежується історія зацікавленості проблемою внутрішньої суті явищ культури. Автор доводить, що передумови етномузикологічного дослідження проблеми семантики музично-пісенного фольклору створювалися впродовж тривалого часу представниками різних галузей знань, зокрема, лінгвістами та етнологами

Сучасний етап розвитку гуманітарних наук називають “епохою семантики”. Це повною мірою стосується і спеціальностей, об’єктом дослідження яких є фольклор. Науковий аналіз процесів творення та закономірностей функціонування культури усної традиції можливий лише на основі розуміння внутрішніх глибинних мотивів усіх її елементів. Заирнути в давні смисли фольклору дозволяють дослідження з етнології, філології, предметом вивчення яких є семантичний аспект аналізу явищ традиційної культури. Аналогічний ракурс вивчення традиційної пісенності як одного з елементів фольклорної системи є необхідною умовою з’ясування внутрішньої суті загального цілого.

Термін “семантика” своїм виникненням зобов’язаний відомому французькому лінгвісту Мішелю Бреслю і генетично пов’язаний з мовознавством. Слід зазначити, що в лінгвістиці семантика – дисципліна, яка вивчає смисловий аспект мови, – вийшла на перше важливе місце на межі 50-60 – х р. ХХ ст. У цей час відбувалося внутрішнє перегрупування лінгвістичних дисциплін. На другорядні місця відійшли синтаксис, морфологія, фонетика. Таке перегрупування вплинуло безпосередньо на науки, які заявили про свою залежність від концепцій та методів вивчення мови. Традиційний лінгвістичний термін “семантика” став використовуватись у пов’язаних з

мовою напрямах досліджень. Мається на увазі логічна семантика, філософська семантика і так звана загальна семантика. У процесі зближення логіки і лінгвістики виділилась проблематика семіотики, до складу якої увійшла значна частина проблематики логічної семантики. Для всіх відгалужень семантики центральною є проблема значення.

Визнаючи деяку умовність переносу цього терміна з лінгвістики, його тим не менш використовують етнологи, музикознавці та етномузикологи. При цьому розуміють семантику як “смысл”, “сене” від грецької *σημασία* – означаючий, позначаючий. З потреб осмислення звичаїв та вірувань, поетичної творчості народу склалися наукові школи та напрями, серед яких необхідно виділити еволюціонізм та міфологічну школу. Представники саме цих наукових напрямів закладали підмурок для розробки проблеми музично-лісенної семантики.

Слід зазначити, що еволюційна теорія мала надзвичайно великий і плідний вплив на представників гуманітарних наук взагалі і етномузикологів зокрема. В XIX - на початку XX ст. більшість відомих західноєвропейських та вітчизняних етнологів, філологів, музикознавців дотримувалися, майже виключно еволюційних поглядів та методів дослідження. Важливими момен-тами еволюційної теорії є прагнення відшукати універсальні категорії культурної історії, віднайти і простежити якісні перетворення генетичних явищ.

Еволюційна школа склалася в етнології в середині XIX ст. Серед її представників такі відомі постаті як Е.Б. Тайлор та Дж. Фрезер. Е.Б. Тайлором опрацьована теорія анімізму (незрозумілі явища світу первісні люди пояснювали існуванням духів). Учений довів, що анімістичний світогляд дуже вплинув на формування культової музики в первісних обрядових, дійствах і календарних ритуалах [1].

У концепції даного дослідження важливими є такі позиції. Перша з них належить К.Штумпфу [2], який вважав, що музичні сигнали та їх стабілізація спиралися на заклинно-магічне призначення. Друга також належить представникові еволюційного напрямку Р. Лаху [3, 146], який висловив думку про те, що шлях до розуміння сутності музики пролягав через розкриття психологічних та акустичних законів. У XX ст. його послідовниками в цьому питанні можна вважати Є.В. Назайкінського [4] та М.П. Блінову [5].

XIX ст. стосовно вивчення міфології є вже певним підсумком. До того часу всі існуючі міфологічні теорії розуміли під міфологією лише міфологію греків. Започатковане таке розуміння було давньогрецькими філософами, які пояснювали міфи як певні тексти з епосу.

В західній та східній Європі міфологічні школи виникають в 40-х р. XIX ст. Представниками західної міфологічної школи були брати Грімм, Якоб та Вільгельм [6, 49]. В основі їх теорій - філософська концепція Шеллінга. Останній вважав, що джерелом, яке живило міфологічні уявлення, була свідомість людини; міфологією пояснювалась сутність народного світогляду. Ці ідеї Шеллінга брати Грімм пов'язували безпосередньо з носіями повір'їв та казок, взагалі пам'яток минулого. Важливим нововведенням дослідників був порів-

няльний метод - встановлення зв'язку мови, народної поезії та міфології. Міфологічний світогляд Я. та В. Грімм вважали характерним для кожного народу в певний історичний період розвитку. Тому первісну міфологію уявляли спільною для всіх індоєвропейських племен. З часом племена розійшлися по світу, але зберегли цю спільність - давню міфологію, точніше її уламки, за якими можна скласти цілісну картину давнього світогляду. Концепція братів Грімм отримала назву "індоєвропейської" теорії у міфології.

Після теорії братів Грімм грецька міфологія втратила значення того підмурка, на якому в попередній час створювались всі міфологічні теорії. Другий важливий результат індоєвропейської теорії полягає в тому, що її послідовники вказували на важливе місце народних вірувань в міфологічних питаннях. Це вперше дало привід для збирання матеріалу, який містився в обрядах, звичаях, піснях, казках. Усна творчість посіла належне їй місце в науці.

В руслі індоєвропейського напрямку витримані солярна теорія, представником якої є Макс Мюллер, та антропологічна (В. Маннгардт). Останній вважав, що в народних віруваннях, обрядах, піснях збереглися головні ознаки, які в період прамови були надбанням усіх індоєвропейців. При вивченні місцевого фольклору В.Маннгардт спирався на ґрунт загальної антропології. Ця наука свідчить, що більшість уявлень та звичаїв міфологічного характеру виникають у подібних формах у різних народів, які не мають між собою нічого спільного окрім загальних людських передумов розумової діяльності. Якщо ж психічні задатки в своїй основі однакові в усіх племен, то одні й ті ж уявлення можуть виникати у рідних народів самостійно [7]. Показово, що прагнення віднайти прадавнє міфологічне коріння народних звичаїв, вірувань, пісень було притаманне філологам, історикам, згодом етнологам, предмет дослідження яких виник у надрах філології та історії як порівняльне вивчення побуту народу. ХІХ ст. створило нову науку - вивчення народності [6, 56].

Представник російської міфологічної школи, яка розвивалась під впливом братів Грімм, але значно відрізнялась від західної школи, Ф.І. Буслаєв в своїх дослідженнях спирався на вивчення дійсного народного світогляду, робив спроби визначити сутність і характер міфологічних уявлень первісної людини. Такий погляд на міфологію суттєво відрізнявся від просвітницьких позицій його російських попередників, які бачили в міфі лише систему складних уявлень про богів, підходили до міфу як до поетичного твору, свого роду байки. Праці Ф.І. Буслаєва "Сравнительное изучение народного быта и поэзии", "Этнографические вымыслы наших предков" доводили, що мова і міфологія - це дві форми виявлення народної думки, що мова й донині зберігає сліди давнього міфологічного мислення. Початок же міфології, як і початок мови, губиться в доісторичних прадавніх часах [6, 60].

Проте, далі в розвідках міфологічної школи постало питання про сутність міфу. Цим питанням зацікавилася школа порівняльної міфології (в Англії - Макс Мюллер, у Німеччині - А.Кун, В.Шварц, В.Маннгардт. в Росії -

О.Афанасьєв, А.Котляревський та ін.) Ці дослідники за допомогою матеріалів багатьох індоєвропейських народів реконструювали найдавніші народнопісничі форми. При цьому вдосконалювався і сам метод порівняльного дослідження, тобто метод лінгвістичної палеонтології. Автор лінгвістичної теорії міфу Макс Мюллер вважав, що процес створення первинних міфологічних уявлень є процесом думки, зафіксованої в мові. Висновок же дослідника був досить дивним: міфологія - це результат ненормального стану мови [6,7]. Таким чином, була виявлена відмінність між ранньою мовою і мовою сучасників М. Мюллера в XIX ст. Стосовно пояснень, то вони не відповідали стану речей, бо не зважали на відмінності типів мислення відповідних рівнів мов.

Визнаючи західні міфологічні теорії, російські міфологи тлумачили їх по-іншому. Так, О.М. Афанасьєва цікавив процес формування "з ледве помітних зачатків думки складної системи народних вірувань" [6,76]. У роботі "Поэтические воззрения славян на природу" учений дав пояснення багатьом народнописаним образам як залишкам давньої міфології. Аналізуючи слова, реконструюючи їх первісні корені, О.М. Афанасьєв відновлював забутий смисл, а це в свою чергу, на думку дослідника, дозволяло розгадати тодішні звичаї, вірування, зрозуміти побут. Дорогоцінним свідченням давнини О.М. Афанасьєв вважав звукове оформлення слів, наголошуючи, що саме в цих звукових формах існував смисл слів у первісні часи. Таким чином у слові утримується історія людини, її погляди на себе і природу.

Безперечно, цей метод не можна вважати таким, що вирішує всі проблеми, але він давав поштовх стосовно декодування фольклору взагалі. В руслі міфологічних теорій створені праці М.Ф. Сумцова "Хлеб в обрядах и песнях", "О свадебных обрядах преимущественно русских" [8]. Напрацювання міфологічної школи застосовували до пояснення народних пісень, зокрема колядок. Звичайно, це був не єдиний аспект вивчення народної творчості, музичний фольклор розглядався як історичний матеріал, як побутове явище селянського життя, досліджувались християнські нашарування в народних піснях. Але в той же час виникли спроби виявити в них міфологічні смисли, пояснити сутність образів, їх семантику. Сам термін "семантика", зрозуміло, в ті часи ще не використовувався. Але важливим є те, що в цьому загальному процесі дослідження народної творчості все відчутніше місце посідали музичні твори - традиційні пісні, хоч і вивчалися вони в XIX ст. переважно як поетичні твори.

Важливими й цінними слід вважати такі моменти досліджень міфологічної школи. По-перше, визнання високих поетичних якостей народних пісень та казок було знаком зрілості естетичних смаків науковців. Народний побут стає самостійним предметом порівняльної науки - етнографії. По-друге, порівняльний метод досліджень дозволяв встановлювати зв'язки міфології з мовою, народною поезією. По-третє, відходили в минуле погляди на міф лише як на поетичний твір. Міфологію розуміли як віддзеркалення світогляду первісної людини. Це надавало глибокого смислу пам'яткам народної творчості.

Особлива роль у дослідженні міфології належить О.О. Потебні. Широке коло наукових інтересів ученого, філософське бачення проблем лінгвістики, літературознавства, фольклористики, мистецтвознавства зумовили значимість його концепції мови та міфу, співвідношення мови й мислення, яка не втратила своєї ваги й донині. Закономірно, що концепція О.О. Потебні привертає увагу не лише лінгвістів, а й фольклористів, культурологів.

У міфі, фольклорі О.О. Потебня бачив похідні від мови моделюючі системи. Головним принципом лінгвістичної концепції ученого є наскрізна семантичність, пафосом всієї творчості дослідника можна вважати виявлення еволюції значень. Саме О.О. Потебня накреслив головні бінарні протиставлення слов'янської картини світу - доля-недоля, життя-смерть та інші. Такі його праці як "Объяснение малорусских и сродных народных песен", "О купальских огнях", "Обзор поэтических мотивов колядок и щедровок" та інші є цінними щодо вивчення семантики обрядів, пісенних образів та сюжетів і понині.

О. Потебня вважав за необхідне виявлення семантичних рядів слів у широкому контексті розвитку мови та мислення. Важливою є думка про вплив мови на міфологічну свідомість. Характерно, що розуміння міфу О.О. Потебнею суттєво відрізнялося від його попередників і навіть від багатьох дослідників ХХ ст. Він писав, що "міфологія - це історія міфологічного світогляду, в чому б він не знаходив вираження: в слові і оповіді чи в матеріальній пам'ятці, звичаї, обряді" [9,249].

О.О. Потебня одним із перших у вітчизняній науці звернувся до вивчення історії мислення у зв'язку з розвитком мови і встановленням загальних семантичних принципів усвідомлення людиною головних категоріальних співвідношень дійсності. Для нас важливим є також те, що у фольклорі О.О. Потебня розкрив значення міфологічної семантики для розвитку поетичної образності.

Новий і важливий крок у пізнанні міфу зробив Г. Узенер, розглядаючи міф у зв'язку з проблемою історії свідомості. Г. Узенер вважав, що всі уявлення створювались міфологічною свідомістю, яка є протилежною більш пізній поняттєвій свідомості. Користуючись порівняльним методом, дослідник вивчав багатий матеріал фольклору, де знаходив докази своїм тезам про сутність міфології. Фольклор був для нього тим матеріалом, який містить в тому чи іншому вигляді свідчення магічної свідомості первісної людини [10].

Між семантичним аспектом у дослідженнях з етнології, лінгвістики ХІХ ст. та відповідним йому в дослідженнях ХХ ст. відчувається певний розрив. Поступово втрачається науковий контекст важливих проблем, позначений певними досягненнями у минулому. Це праці О.М. Афанасьєва, П.П. Чубинського, Д. Зелєніна, О.О. Потебні, М.Ф. Сумцова та багатьох інших. Не можна сказати, що їх роботи залишилися осторонь (хоч в певному відношенні це так), але до них не часто звертались дослідники ХХ ст. В "смысловому полі" науки ХІХ ст. існувала насичена ідеями, вагомими деталями і прикладами атмосфера, яка може й нині позитивно впливати на думки і напрями досліджень сучасності, збагачувати їх.

Про справжнє поновлення в науці семантичного напрямку досліджень можна говорити лише з 60-х р. XX ст. Сполучним ланцюжком між "старим світом" дослідників XIX ст. і новим можна вважати школу Н.Я. Марра (у 20-30-ті р. у Ленінграді існував інститут "Языка и мышления", в ньому - відділ семантики фольклору та міфу), до якої належали О.М. Фрейденберг, І. Франк-Каменецький та ін. Їх пошуки були спрямовані на вивчення історичної семантики у фольклорі, міфі, літературознавстві. Свій метод науковці визначали як семантичний на протигагу домінуючому в той час формальному. Вони намагались довести, що художні форми історично рухливі, що їх якісна змінюваність залежить від світосприйняття суспільства. Ця позиція є суттєвою в контексті даного дослідження: вчені, що належали до школи Н.Я. Марра, вивчали залежність форм культури від тину мислення суспільства того чи іншого періоду. О.Фрейденберг робила це на матеріалі словесної творчості - доводила семантичну тотожність фольклорних сюжетів і образів певних періодів історії чи передісторії культури [11]. Це пояснювало складність, а то й неможливість розуміння релігійних текстів у новій історичній дійсності. Смысл таких текстів відкривався лише при перенесенні їх в справжній чи гіпотетичний контекст глибокої давнини. О.Фрейденберг порушувала ставила також проблему парадигматики, прихованої багатозначності фольклорних текстів. - проблему, актуальність якої нині лише зростає [12].

Але в радянські часи цей напрям досліджень був закритий суто адміністративним шляхом. Відтоді семантичні дослідження не заохочувались. Дослідницька думка спрямовувалась на інші аспекти вивчення фольклору, народної музики. Проте з часом все ж накопичилось достатньо фактів, які логічно, природно знов підвели до необхідності поновлення досліджень семантичного спрямування, зокрема семантики традиційної пісенності. Для останніх двох-трьох десятиліть є характерною зацікавленість проблемами семантики науковців інших гуманітарних галузей знань.

Для етномузикології праці міфологів дали два головні наслідки. Перший: ставлення до фольклору як до цілком своєрідної культурно-історичної системи, яка потребує дешифрування семантичних та образних кодів. Другий - з'ясування походження форми народних пісень у зв'язку з етнологічними, історичними та етнічними реаліями.

Якщо у XIX ст. йшлося про дешифрування фольклорної поетики, то у XX ст. перед етномузикологією реально постає завдання пояснити музичні коди: наприклад, семантику "наспівів-формул" обрядових пісень; зв'язок пісенних типів з фактами етнічної історії; залежність мелодичних контурів та форми багатьох обрядових мелодій з явищами мовної модальності тощо.

Вирішенню проблеми музично-пісенної семантики сприяють декілька чинників. По-перше: досвід дешифрування фольклорної поетики. Це праці лінгвістів XIX ст., етнологів XX ст. По-друге: розвиток міфологічної школи та новий рівень розуміння міфу. Головний результат цього - усвідом-

млення міфу як системи смислів, уявлень про побудову світу [13, 215], а отже існування двох типів мислення - образного й поняттєвого, по-третє: усвідомлення культури як знакової системи і застосування семіотичних методів у музикознавстві та етномузикології.

Чи не найскладніше пробивало собі шлях усвідомлення міфа як системи смислів, як продукту, що репрезентує певний тип мислення, - тобто слід було подолати бар'єри старих уявлень про міф. Навіть серед філософів кінця XX ст. ще залишаються сумніви стосовно питання - що ж є міфом? [14] Більшість дослідників вважають, що міф - це система мислення конкретними образами, система осмислення світу до-поняттєвими засобами. З іншого боку: вражає кількість думок, повнота осмислення явища міфу. Тут справедливими є всі думки загалом і кожна окремо, тому що міф - це дійсно всеохоплююче явище. Передусім міф - це засіб моделювання світу, певний модус духовного осягнення буття. Головним репрезентантом міфологічного мислення вважають мистецтво. Це слушна думка, оскільки мислення проявляється через певні категорії, через ряди знакових систем - вербальний, зображувальний, звуковий та ін. Міфи античності - це вже переосмислення давнього міфу за законами поняттєвого типу мислення. Міфологічним мисленням взагалі визначаються всі явища суспільного життя давньої людини.

Серед багатьох точок зору слід відзначити найбільш нам близьку. Це точка зору Є.С. Штейнера. Він вважає, що міфологічне мислення визначається психологічними й семіотичними чинниками, - тобто в основі його лежить механізм знакопороджуючої діяльності людини. Філософ визначає міф як систему онтологізованих семіотичних цінностей. В основі цієї системи - концепт, конвенціональний смисл ("конвенціональний" - умовний, відповідний встановленим традиціям; лат. -conventionalis), який є заданим об'єктивно в межах культурної парадигми [14, 153].

Слід зауважити, що про своєрідність міфологічного, образного мислення писали багато дослідників, як не дивно, не надаючи значення власне мисленню як такому. Найбільше наблизились до розуміння значимості того чи іншого типів мислення дослідники в галузі філології, лінгвістики, етнології. В той же час у цих наукових галузях почали застосовуватись і семіотичні методи. В етномузикології досліджень семантики музичного фольклору, які б пов'язували мислення зі співом, музикою, зокрема, з інтонацією, формою, - взагалі не було. Заслугою А. Іваницького в першу чергу є спроба вирішення складних проблем етномузикології і саме з позицій логіки, мислення як визначаючого чинника. Ґрунтовне дослідження вченого "Історичний синтаксис та питання хронологізації і декодування музичного фольклору" [16] підтвердило спрямування пошуків вирішення проблеми семантики музично-пісенного фольклору на головне - особливості мислення, зокрема мислення первісної людини. Із семіотикою ж предмет дослідження був пов'язаний вже багатьма науковцями, в працях яких сформувалась думка про фольклор як про закодовану систему.

В етномузикології семантичний аспект досліджень можна констатувати починаючи з праць З. Евальд, Є. Гіппіуса, далі цю лінію продовжили Ф. Рубцов, В. Єлатов, І. Земцовський. Структурний же напрям дослідження музично-пісенного фольклору виник раніше. Вже на кінець XIX ст. припадає перша робота в цьому напрямку - "Русская народная музыка П. Сокальського. Структурний напрям був продовжений працями Ф. Колесси, С. Людкевича, К. Квітки, В. Гошовського. Такий бурхливий розвиток ритмоструктурних досліджень пояснюється передусім тісним зв'язком з філологічними науками, зокрема лінгвістикою.

Таким чином, історія семантичних досліджень фольклору виявляється більш давньою, ніж сама наука етномузикологія. Витоки досліджень інтонаційної семантики слід шукати в загальноетнологічних працях та процесі становлення етномузикології як такої. Витоки ж ритмоструктурних досліджень пісенної семантики вкорінені у загальнофілологічні дослідження пісенного фольклору.

Узагальнюючи процес досліджень найважливіших проблем етномузикології - генези, семантики музично-пісенного фольклору, - у другій половині XX ст., треба констатувати, що суттєво збіднює науку, а почасти призводить до неповних висновків відсутність комплексного погляду на досліджувану проблему. Це виявляється в недостатній координації міждисциплінарних знань, звуженні контексту проблематики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Тайлор Э.Б.* Первобытная культура. М.:Изд.-во полит. лит-ры, 1989. - 572 с. 2. *Штумпф К.* Происхождение музыки. Л.: Изд. "Тритон", 1927. - 58 с. 3. *Іваницький А.І.* Українська музична фольклористика. Методологія й методика. - К.: Заповіт, 1997. - 391 с. 4. *Назайкинский Е.В.* О психологии музыкального восприятия. - М.: Музыка, 1972. - 380 с. 5. *Блинова М.П.* На пути к физиологическому изучению интонационной выразительности // Вопросы теории и эстетики музыки. Вып.5. - Л., 1967. - С.170-190. 6. *Азадовский М.К.* История русской фольклористики. Т. 2. - М.: Учпедгиз, 1963. - 361 с. 7. *Нетушил Й.В.* Мифологические теории // Мирный труд, 1902. - №2. - С.155-178. 8. *Сумцов Н.Ф.* Символика славянских обрядов. - М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1996. - 295 с. 9. *Потебня А.А.* Слово и миф. М.: Правда, 1989. - 279 с. 10. *Узенер Г.* Что такое миф? - Казань: Типогр. Императорского ун-та, 1908. - 32 с. 11. *Фрейденоберг О.М.* Поэтика сюжета и жанра. - Л.: Худ. Лит., 1936.- 453 с. 12. *Лотман Ю.М.* О.М.Фрейденоберг как исследователь культуры // Труды по знаковым системам. Вып.УІ. - Тарту, 1973. - С.482-486. 13. *Байбурина А.К.* Семиотический статус вещей и мифология // Материальная культура и мифология. - Л.: Наука, 1981. - С.215-226. 14. *Ермолаев И.А. Захаров А.А.* Миф и мифологическое сознание // Вопросы философии, 1986. - №7. - С.149-153. 15. *Іваницький А.І.* Фольклор: генетична та логіко-структурна інформація // Проблеми етномузикології / Упор. О. Мурзіна. - К., 1998. - С. 15-33.

Надійшла до редколегії 25.10.2000 р.